

Justina Budginaitė*

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Hamburgo universiteto Taikos studijų ir saugumo politikos institutas

Lietuvos Provincijos atkūrimo grupė Afganistane: tinklaveikos fenomenas

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Provincijos atkūrimo grupės (toliau – PAG) veikla Afganistano Goro provincijoje. Ypatingas dėmesys skiriamas karių ir civilių bendradarbiavimo dimensijai. Straipsnyje siekiama parodyti, kad karių ir civilių veiklos organizavimas Lietuvos PAG nukrypsta nuo tradiciškai hierarchinės karinių struktūrų organizacinės logikos ir atspindi kitose – ekonominėje, socialinėje, politinėje – gyvenimo srityse įsitvirtinančius tinklaveikos fenomeno principus. Straipsnio tikslui pasiekti yra pasitelkiama sociologo Manuelio Castellso tinklaveikos visuomenės teorija, kurios idėjos yra išplečiamos į iki šiol šios teorijos rėmuose neanalizuotą karinę sritį. Tokiu būdu tinklaveikos fenomeno principai yra sugretinami su NATO visaapimančio požiūrio (angl. *comprehensive approach*) principais, o gautų paralelių patikimumas yra tikrinamas atliekant kokybinę, ekspertiniais interviu pagrįstą, Lietuvos PAG veiklos analizę.

Įvadas

Pokyčiai tarptautinio saugumo aplinkoje neišvengiamai prisideda prie tarptautinių organizacijų – taip pat ir NATO – vykdomų užduočių kaitos. Po Šaltojo karo pabaigos išaugęs nestabilumo lygis paskatino NATO į savo užduočių spektrą įtraukti ekspedicines operacijas, kuriomis siekiama prisidėti prie krizinių situacijų sprendimo už euroatlantinės erdvės ribų. Remiantis NATO atstovais, vienas iš svarbiausių tokių operacijų aspektų yra gebėjimas lanksčiai reaguoti į situaciją, atsižvelgiant į jos kompleksišką – ekonominius, politinius, socialinius ir karinius aspektus apimančią – sanklodą. Dėl šios priežasties Aljanso strateginiuose dokumentuose yra pabrėžiama visaapimančio požiūrio (angl. *comprehensive approach*) krizių valdymo srityje įgyvendinimo svarba.

Pagrindinė idėja, slypinti už „visaapimančio požiūrio“ termino, gali būti apibūdinta kaip politinių, civilinių ir karinių priemonių sujungimas, siekiant bendro tikslo krizių valdymo ir pokonfliktinio atstatymo operacijose. Tam bū-

* Justina Budginaitė – Hamburgo universiteto Taikos studijų ir saugumo politikos instituto magistrantė.
Adresas korespondencijai: Beim Schlump 83, 20144 Hamburgas, Vokietija, tel. 8 653 45 620,
el. p. juste.budginaite@gmail.com

tina bendra skirtingų profilių veikėjų – karių, politinių ir nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO) atstovų – atsakomybė už operacijos įgyvendinimą, visapusiškas atvirumas sujungiant stipriąsias kiekvieno veikėjo savybes, mandatus ir šių veikėjų sprendimų priėmimo autonomijos išlaikymas.¹ NATO ištraukimas į tarptautinės bendruomenės veiklą Afganistane, kur Aljansas vadovauja Tarptautinių saugumo paramos pajėgų (angl. *International Security Assistance Forces, ISAF*) misijai, lėmė tai, kad visaapimantis požiūris neliko vien teorinė sąvoka, įtvirtinta strateginiuose dokumentuose, bet buvo nedelsiant pradėtas praktiškai įgyvendinti Aljanso šalių narių ir partnerių vadovaujamose Provincijų atkūrimo grupėse (toliau – PAG).²

Nors NATO atstovai nuolat pabrėžia visaapimančio požiūrio įgyvendinimo prasmę ir svarbą, šios koncepcijos praktinis pritaikymas kelia nemažai iššūkių. Viena pagrindinių sisteminių problemų, trukdančių sklandžiam karinių pajėgų ir civilinių organizacijų bendradarbiavimui krizių paliestose teritorijose, kyla dėl reikšmingų karių ir civilių darbo kultūrų skirtumų. Kadangi karinių struktūrų paskirtis – valstybės saugumo ir gynybos politikos įgyvendinimas – lemia aukšto atsakomybės ir atskaitomybės lygio poreikį, tradiciškai kariuomenė yra suvokiama kaip griežtai reglamentuota struktūra, paremta hierarchiniais subordinacijos ryšiais, savo veiklą organizuojanti pagal vertikalią *top-down* vadovavimo ir kontrolės sistemą ir pasižyminti aukštu izoliacijos nuo plačiosios visuomenės lygiu. PAG veikla, priešingai, yra pagrįsta lanksčiu, nerutinizuotu ir horizontaliu lygmeniu plėtojama karių ir civilių bendradarbiavimu. Dėl šios priežasties, siekis PAG užduotis įgyvendinti remiantis visaapimančio požiūrio principais yra nemenkas iššūkis tiek prie griežtai reglamentuotos veiklos vykdymo įpratusiems karinių struktūrų atstovams, tiek kur kas lanksčiau veikiantiems civiliams.

Atsižvelgiant į tai, kad bendradarbiavimas PAG formate yra nauja patirtis tiek kariams, tiek civiliams, šiame straipsnyje yra siekiama įvertinti visaapimančio požiūrio įgyvendinimu pagrįstos karių ir civilių sąveikos PAG galimybes ir ribas. Straipsnio tikslui pasiekti yra pasitelkiama sociologo Manuelio Castellso tinklaveikos visuomenės (angl. *network society*) teorija³, kurios pagrindine teze teigiama, jog pastaruoju metu ekonominėje, politinėje, socialinėje sferose yra pastebimi didelio masto organizaciniai pokyčiai: anks-

¹ NATO, „A ‘Comprehensive Approach’ to crisis management“, www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51633.htm [žiūrėta 2012 08 29].

² PAG kaip karinių ir civilinių pajėgumų sujungimo instrumentas buvo įgyvendinamas ir Irake, tačiau šiame straipsnyje apsiribojama PAG, veikiančių Afganistane, analize.

³ Manuel Castells, *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tinklaveikos visuomenės raida (I tomas)*, Poligrafija ir informatika, 2005.

čiau vyravusios hierarchinės veiklos organizavimo ir koordinavimo struktūros yra pakeičiamos horizontaliąja veiklos logika pagrįstomis tinklo struktūromis. Pagrindine vykstančios reorganizacijos priežastimi laikoma nepaslanki procedūrinė hierarchinių struktūrų prigimtis, neatitinkanti pakitusių viešojo gyvenimo principų, kurių esmė yra mobilumas, lankstumas, gebėjimas greitai prisitaikyti prie kintančių veiklos sąlygų.

Kadangi krizių valdymo ir pokonfliktinio atstatymo operacijose kariai ir civiliai taip pat susiduria su minėtais mobilumo, lankstumo, greito reagavimo reikalavimais, straipsnyje daroma prielaida, kad PAG, greta ekonominių, socialinių, politinių organizacijų, yra karinės prigimties pavyzdys, iliustruojantis, kad ir tradiciškai hierarchiškos karinės struktūros bent iš dalies yra reorganizuojamos į lanksčiau veikiančias tinklo struktūras. Siekiant patikrinti minėtą prielaidą, straipsnyje pristatoma atvejo studija, kurioje, remiantis ekspertiniais interviu su LR karinės misijos ir LR specialiosios misijos Afganistane vadovais, misijoje dalyvavusiais karininkais, civiliais ir NVO atstovu, analizuojama, kaip sėkmingai tinklaveikos fenomeno apraiška karinėje srityje – NATO visaapimančio požiūrio koncepcija – yra įgyvendinama Lietuvos vadovaujamoje PAG Afganistano Goro provincijoje.

1. Teorinės tinklaveikos fenomeno pasekmės karinei sferai

Tinklaveikos visuomenės teorija yra pagrįsta dviejų organizacinių formų – hierarchijų ir tinklų – savybių palyginimu ir jų adekvatumo informacionalizmo eroje⁴ vykdomoms veikloms analize. Teorijoje teigiama, kad hierarchinės struktūros, kurių pavyzdžiais laikomos didžiosios korporacijos, formaliosios biurokratinės organizacijos (tarp jų ir kariuomenė) pasižymi aiškiais veiklos ribomis ir pavaldumo ryšiais, struktūruotu informacijos perdavimo mechanizmu ir formaliomis sprendimų priėmimo procedūromis, todėl yra pritaikytos standartizuotai veiklai vykdyti.⁵ Tokių struktūrų privalumas yra jų patikimumas bei atskaitomybė – gebėjimas koordinuoti vykdomus procesus nuo pradžios iki

⁴Tinklaveikos teorijoje išlaikoma analitinė skirtis tarp gamybos būdų (kapitalizmas, etatizmas) ir visuomenės raidos modelių (industrializmas, informacionalizmas). Teorijoje teigiama, kad dabartiniame laikotarpyje vyraujantis gamybos būdas išlieka kapitalizmas, tačiau kapitalistinių santykių raidos modelis yra pakitęs iš industrializmo, kuriame pagrindinis produktyvumo šaltinis buvo energijos šaltiniai, į informacionalizmą, kuriame svarbiausias vaidmuo priklauso žinių skleidimui, informacijos apdorojimui ir komunikacijos technologijoms. Castells, 28–29.

⁵Walter W. Powell, „Neither Market Nor Hierarchy: Network Forms of Organization“, *Research in Organizational Behavior*, Vol. 12, 1990, 303.

galo. Dėl šių specifinių bruožų efektyviam hierarchinių struktūrų funkcionavimui yra būtinas situacijos pastovumas – susidūrus su staigiais, nenumatytais pokyčiais išryškėja hierarchijų nepaslankumas, procedūrinė vykdomos veiklos specifika, negebėjimas taikytis prie permainų.

Tinklai, priešingai nei hierarchijos, gali sėkmingai prisitaikyti prie greitai kintančios aplinkos ir specifinių konkrečioje situacijoje vykdomai veiklai kylančių reikalavimų. Pagrindinė to priežastis yra tarpusavio priklausomybe pagrįsti tinklo narių ryšiai – jie dalijasi atsakomybe už vykdomą veiklą ne pagal hierarchinės subordinacijos principą, bet remdamiesi tokiu vaidmenų pasidalijimu, kai vieni tinklo nariai yra priklausomi nuo kitų narių kontroliuojamų resursų.⁶ Tai reiškia, kad tinklui priklausantys dalyviai nėra įtraukiami į bendrą vadovavimo ir kontrolės sistemą, veikia decentralizuotai, tačiau yra susaistyti bendro veiklos tikslo.⁷

Efektyvus išsamios informacijos generavimas yra pagrindinis tinklo organizacinės formos privalumas. Kadangi tinklo dalyviai nepriklauso bendrai formaliai struktūrai, kiekvienas iš jų per savo autonomišką veiklą yra pajėgus įgyti daugiau ir įvairesnio pobūdžio informacijos, kurią vėliau gali pritaikyti tinklo veikloje.⁸ Nepaisant šių privalumų, tinklo organizacinė forma tik palyginti neseniai ėmė įsigalėti hierarchinių struktūrų atžvilgiu: tinklų pagrindinė problema visada buvo koordinacijos trūkumas, lėmęs jų nepatikimumą.⁹ Situacija pasikeitė, išplitus pažangioms komunikacijų ir informacinėms technologijoms, sudarančioms sąlygas pasireikšti tinklo – ne kaip pastovios formalizuotos struktūros, bet kaip nenutrūkstamo proceso – privalumams.

1-oje lentelėje pateikiami susisteminti industrializmo ir informacionalizmo visuomenės raidos modelių bruožai. Ypatingas dėmesys skiriamas „konfliktuojančių“ veiklos organizavimo formų – hierarchijų ir tinklų – savybių palyginimui, remiantis pavaldumo ryšių, informacijos perdavimo, privatumų ir trūkumų kriterijais.

⁶ *Ten pat*, 303.

⁷ Henry Mintzberg, *Structure in Fives: Designing Effective Organizations*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1983, 95.

⁸ *Ten pat*, 304.

⁹ Castells, 181.

1 lentelė. Veiklos organizavimo ypatybės:
industrializmas vs. informacionalizmas

		Visuomenės raidos modelis	
		Industrializmas	Informacionalizmas
Produktyvumo šaltinis		energija	žinios
Efektyvios veiklos principai		pastovumas, nuspėjamumas, kontrolė	lankstumas, mobilumas, reagavimo greitis
Laukiamas veiklos rezultatas		masinis, standartizuotas produktas	inovatyvus, tarpdisciplininis produktas
Veiklos organizavimo forma		hierarchija	tinklas
S A V Y B Ė S	Pavaldumo ryšiai	vertikali subordinacija, bendra struktūra	horizontalioji tarpusavio priklausomybė, autonomija
	Informacijos perdavimas	centralizuotas	decentralizuotas
	Privalumai	patikimumas, atskaitomybė, gebėjimas koordinuoti veiklą nuo pradžios iki galo	informacijos sklaida, gebėjimas spręsti kompleksiškas problemas
	Trūkumai	nepaslinkumas, procedūriškumas, formalumas	koordinacijos, atskaitomybės stoka

Kalbant apie karines organizacijas, galima pastebėti, kad kontekstas, kuriame jos yra priverstos veikti, taip pat tampa vis kompleksiškesnis: stabilumo užtikrinimas, atkūrimas po konfliktų, pagalba civilinėms administracijoms yra naujos užduotys, papildžiusios tradicinę karinių pajėgų funkciją – valstybės gynybą.¹⁰ Atsižvelgiant į šiuos funkcijų pokyčius, galima manyti, kad siekiant efektyviai vykdyti naujas kompleksiškas užduotis, hierarchinė kariuomenės organizacinė specifika turi būti bent minimaliai decentralizuojama pagal tinklaveikos logiką. Tai reiškia, kad, pirma, saugumo problemoms spręsti turi būti panaudota jau ne elementari karinė jėga, tačiau privalo būti rastas tarpdisciplininis sprendimas – karinė jėga turi būti derinama su civilinėmis priemonėmis. Antra, kadangi kompleksiškos saugumo problemos yra greitai evoliucionuojančios, plintančios ir įvairias žmonių gyvenimo sritis, neįmanoma jų spręsti pagal vieną nustatytą šabloną – karinius ir civilinius pajėgumus būtina organizuoti taip, kad jie galėtų lanksčiai ir mobiliai reaguoti į nuolat kintančią situaciją. NATO visaapimančio požiūrio įgyvendinimas ISAF misijoje Afganistane yra vienas iš aktualiausių bandymų formuoti tarpdisciplinines karių ir civilių bendradarbiavimu pagrįstas krizių valdymo komandas.

¹⁰ Christopher Dandeker, „Building Flexible Forces for the 21st Century“, žr: Giuseppe Caforio, sudar., *Handbook of the Sociology of the Military*, New York: Springer, 2006, 412.

2. Visaapimantis požiūris – tinklaveikos fenomeno apraiška karinėje sferoje

NATO visaapimančio požiūrio koncepcija aiškiai atspindi išplėstą – ekonominis, politinis, socialinis, karinius aspektus apimančią – požiūrį į saugumą. Nors siekis spręsti tokias kompleksiškas saugumo problemas, pasitelkiant koordinuotas karių ir civilių komandas, pats savaime nėra naujas reiškinys, unikalu yra tai, kad visaapimančiu požiūriu iš šios partnerystės yra siekiama panaikinti vieno elemento dominavimo kito atžvilgiu galimybę, t. y. pereiti nuo vertikalaus prie horizontaliojo operacijų organizavimo ir koordinavimo būdo. Minėtasis tikslas yra įtvirtinamas, nurodant, kad į krizių valdymo misijas įtraukiami politinis, karinis, civilinis elementai turi bendradarbiauti dėl bendro tikslo, tuo pačiu metu gerbdami vieni kitų veiklos specifiką, mandatus, vaidmenis ir sprendimų priėmimo autonomiją.¹¹ Šiuo aspektu siekiama išlaikyti visų misijoje dalyvaujančių veikėjų specifinius veiklos pobūdžio ir jos organizavimo bruožus, kadangi sėkmingai veiklai kompleksiškoje aplinkoje reikalinga ne sunivelizuota ir šabloniška krizių valdymo komanda, o lanksti, prie konkrečioje situacijoje kylančių reikalavimų prisiderinti gebanti horizontalioji struktūra. Tokios veiklos specifikos įtvirtinimas kuria aiškias paraleles su įsivyravjančiu tinklaveikos fenomenu – poreikis sujungti skirtingų veikėjų ekspertines žinias ir išėiti už riboto biurokratinio mąstymo ribų¹² reikalauja garantuoti jiems tam tikrą autonomijos lygį, nes tik nerutinizuotos struktūros gali pasiūlyti kompleksiškos prigimties problemų sprendimus.

Atitinkamai PAG instrumentas yra išskirtinis bandymas formuoti bendrą karių ir civilių komandą, kuri pajėgtų veikti trimis dimensijomis – saugumo, administravimo ir ekonominio vystymosi.¹³ Siekiama, kad tokioje komandoje vyrautų konsensusu paremtas sprendimo priėmimo būdas, kuris suderintų komandos diplomatinę, ekonominę ir karinę linijas ir nukreiptų jas bendro tikslo link.¹⁴ Konsensusui atsirasti yra būtinas bendras skirtingų PAG elementų suvokimas apie aplinką, kurioje yra veikiama, todėl multidisciplininėje, išsamų situacijos vertinimą pateikti gebančioje komandoje turi būti išlaikomas balansas tarp sutarimo dėl bendrų tikslų ir pakankamo skirtingų veikėjų naudojamų darbo metodų autonomijos lygio. Taigi karinis ir civilinis elementai turi būti lygiaver-

¹¹ NATO, *Comprehensive Approach Action Plan Update*, (PASP(2011)0174), NATO International Staff, Political Affairs & Security Policy, 2011, 4.

¹² NATO, *NATO Comprehensive Approach Roundtable*, Final Proceedings Report, Washington, D.C., 2009, 3.

¹³ NATO, *ISAF Provincial Reconstruction Team (PRT) Handbook*, Edition 4, 2009, 8.

¹⁴ *Ten pat*, 36–37.

čiai partneriai – PAG neturi tapti išskirtinai kariniais mechanizmais, savo sudėtyje turinčiais ir tam tikrą civilių skaičių.¹⁵

Esminis veiksnys, turintis užtikrinti vienodą PAG atstovų situacijos suvokimą, yra horizontaliosios informacijos infrastruktūros sukūrimas. Tai ypač aktualu tuose PAG, kuriuose kartu veikia keletas valstybių, kadangi juose būtina ne tik minimizuoti veiklos koordinavimo trukdžius, kylančius dėl skirtingų karių ir civilių veiklos kodų, bet ir spręsti tarpkultūrinio bendravimo problemas.¹⁶ Šis PAG organizacinės kultūros aspektas iliustruoja bendrą įvairiose sferose veikiančių organizacijų komunikavimo principų kaitą iš anksčiau vyravusio „poreikio žinoti“ į įsigalinčią „būtinybę dalintis“.

Atsižvelgiant į minėtus aspektus, 2-oje lentelėje pateikiamos paralelės tarp tinklaveikos ir NATO visaapimančio požiūrio koncepcijos principų.

2 lentelė. **Visaapimančio požiūrio įgyvendinimas – tinklaveikos fenomeno apraška karinėje sferoje**

		Bendra tinklaveikos visuomenės organizacinė logika	>	Tinklaveika karinėje sferoje – visaapimančio požiūrio įgyvendinimas
Produktyvumo šaltinis		žinios	>	karinės ir civilinės patirties derinimas
Efektyvios veiklos principai		lankstumas, mobilumas, reagavimo greitis	>	lankstumas, mobilumas, reagavimo greitis
Laukiamas veiklos rezultatas		inovatyvus, tarpdisciplininis produktas	>	gebėjimas spręsti kompleksiškas pokonfliktines situacijas
Veiklos organizavimo forma		tinklas	>	integruota karinė–civilinė komanda
S A V Y B Ė S	Pavaldumo ryšiai	horizontalioji tarpusavio priklausomybė, autonomija	>	autonomiški kariniai ir civiliniai elementai, siekiantys bendro tikslo
	Informacijos perdavimas	decentralizuotas	>	horizontalioji informacijos infrastruktūra, jungianti karinį ir civilinį elementus
	Privalumai	informacijos sklaida, gebėjimas spręsti kompleksiškas problemas	>	saugumas kaip tęstinis procesas per ekonominio, politinio, socialinio vystymosi projektus
	Trūkumai	koordinacijos, atskaitomybės stoka	>	įtampa tarp karinės ir civilinės veiklos kultūrų, nepakankama informacijos sklaida

Tiek informacijos infrastruktūros kūrimo, tiek kitų PAG veiklos koordinavimo klausimų sprendimas dideliu mastu priklauso nuo PAG kontroliuojančios šalies nacionalinių biurokratinių tradicijų ir nusistovėjusių karių ir civilių ryšių palaikymo būdų¹⁷. Taip yra dėl to, kad nors PAG yra kontroliuo-

¹⁵ Oskari Eronen, „PRT Models in Afghanistan Approaches to Civil-Military Integration“, *CMC Finland Civilian Crisis Management Studies*, Volume 1(5), 2008, 34–35.

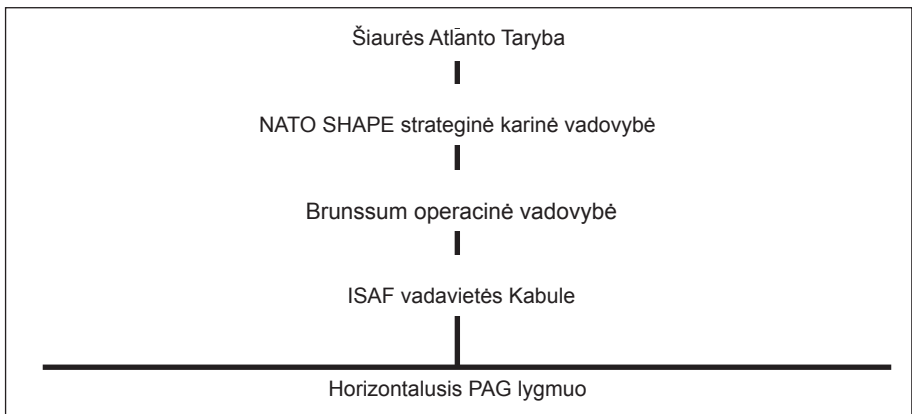
¹⁶ NATO, *ISAF Provincial Reconstruction Team (PRT) Handbook*, 46.

¹⁷ Eronen, 10–11.

jami ISAF kariniais operaciniais klausimais, jie tuo pačiu metu yra ir NATO šalių atkūrimo, vystymo ir kitiems civiliniams tikslams sukomplektuoti nacionaliniai vienetai, kurių sprendimo priėmimo procesui ISAF turi minimalią įtaką¹⁸. Nacionalinės PAG komandos yra siunčiamos į Afganistaną su skirtingais mandatais ir, apskritai, suvokimu, kas yra visaapimantis požiūris ir kaip jis turėtų būti įgyvendintas karinėje–civilinėje komandoje¹⁹. Remiantis šiuo aspektu, klaidinga manyti, kad visi Afganistane veikiantys PAG yra sukomplektuoti pagal bendrą modelį. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas PAG yra unikalus karinių ir civilinių pajėgumų sujungimo atvejis, kitame skyriuje analizuojama Goro provincijoje veikiančios Lietuvos PAG organizavimo ir veiklos specifika.

3. Karių ir civilių bendradarbiavimo tinklas Lietuvos PAG Goro provincijoje

Visi PAG, veikiantys Afganistane, yra hierarchiškai organizuotos NATO ISAF struktūros dalis. Nepaisant to, kiekviena iš PAG vadovaujančių šalių veikia remiantis tokiu PAG modeliu, kuris geriausiai atitinka vietines saugumo, ekonominio išsivystymo bei socialines sąlygas²⁰. Šie aspektai lemia PAG – autonomiškų, decentralizuotai veikiančių ir tarpusavyje nestandartizuotų operacinių padalinių – horizontaliojo tinklo po hierarchiška NATO ISAF struktūra susiformavimą (žr. 1 pav.).

1 pav. **Horizontalis PAG tinklas hierarchinėje NATO ISAF struktūroje**

¹⁸ NATO, ISAF Provincial Reconstruction Team (PRT) Handbook, 22.

¹⁹ NATO, NATO Comprehensive Approach Roundtable, 5.

²⁰ Robert M. Perito, „The U.S. Experience with Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan. Lessons Identified“, United States Institute of Peace, 2005, 2.

Atliekant ekspertinius interviu su Lietuvos karinėje ir specialioje misijoje Afganistane dirbusiais asmenimis buvo siekta išsiaiškinti, kokia organizacinė logika vyrauja Lietuvos vadovaujamoje PAG Goro provincijoje. Šiam tikslui pasiekti PAG karių ir civilių bendradarbiavimo tinklas analizuotas dviem pagrindiniais aspektais: organizaciniu – aiškintasi, kokia yra PAG formatu įtvirtinta karių ir civilių veiklos reglamentavimo ir koordinavimo specifika, ir kultūrinis – tirta, kokią įtaką bendradarbiavimui daro skirtingi karių ir civilių veiklos kodai. Analizė, pagrįsta šiais dviem aspektais, leidžia išsiaiškinti ne tik tai, kokios yra sudaromos formalios sąlygos kariams ir civiliams veikti kartu toje pačioje operacinėje erdvėje, bet ir tai, kiek šiomis sąlygomis yra įmanoma sėkmingai pasinaudoti dėl nusistovėjusių skirtingų karių ir civilių darbo kultūrų.

3.1. PAG veiklos reglamentavimas

ISAF misijos rėmuose vykdomos Lietuvos PAG veiklos reglamentavimo lygis yra pakankamai ribotas. Greta LR dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje strategijos²¹, pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis karių ir civilių veiklą ir tarpusavio sąveiką PAG, yra karinio vieneto ir civilinio elemento sąveikos tvarkos aprašas²². Šis aprašas, kaip minėjo kalbinti ekspertai, yra teisiniai rėmai, tam tikros gairės, nustatančios, kokiose srityse karinis vienetas ir civilinis elementas turi veikti, o ne kaip jie turi vykdyti savo veiklą ir bendradarbiauti tarpusavyje. Toks lankstus veiklos „įforminimo“ būdas leidžia išvengti papildomų procedūrinių trukdžių, kurie iškiltų, jeigu kompleksiškoje ir nepastovioje Afganistano aplinkoje veiktų struktūruotos biurokratinės organizacijos. Kaip pastebėjo buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas: „[b]endradarbiavimas per patirtį yra labai išsigrūnines, nusišlifavę kampai. Veikimo sėkmė dabar yra nulenta ne kokių nors dokumentų buvimo ar trūkumo, o žmonių: kiek jie yra pajėgūs, kiek jie yra tarpusavyje komunikuojantys ir t. t.“²³

Kadangi karinės ir civilinės veiklos sujungimas sudaro PAG kaip instrumento esmę, minimalus šių veiklų procedūrinis reglamentavimas lei-

²¹ LR Seimas, LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009–2013 metais strategijos patvirtinimo, 2009 m. rugpjūčio 19 d., Nr. 989. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=351998&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 04 10].

²² LR Krašto apsaugos ministro ir LR Užsienio reikalų ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos vadovaujamos Afganistano Islamo Respublikos Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje dalyvaujančių karinio vieneto ir civilinio elemento sąveikos tvarkos aprašo, 2009 m. rugsėjo 3 d., Nr. V-846/V-155.

²³ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 12.

džia PAG apibūdinti kaip tinklaveikos fenomeno principams pavaldžią, inovatyvią organizaciją. Ji akivaizdžiai išsena už tradiciškai karinėms organizacijoms būdingų procedūriškumo ribų ir turi visas galimybes lanksčiai reaguoti į situacijos operacinėje erdvėje pokyčius. Tai patvirtino interviu metu kalbinti karininkai ir civiliai, dalyvavę skirtingose PAG rotacijose ir skirtingose LR specialiosios misijos pamainose, pabrėždami, kad iš jų pateiktos informacijos plačių apibendrinimų apie PAG kaip instrumento specifiką daryti negalima: „[i]r atskirų valstybių PAG užduotys skiriasi, ir nacionalinio PAG rotacijų užduotys skiriasi. Aišku, tai labai priklauso nuo vadų, nuo pačios saugumo situacijos, ar daugiau įtampos, ar mažiau.“²⁴ Tokie ekspertų pastebėjimai apie PAG kintamumą, priklausomai nuo esamų aplinkybių, patvirtina PAG kaip karių ir civilių bendradarbiavimo lygmenyje *ad hoc* veiklos principais pasižyminčios struktūros įtvirtinimą – kiekvienos PAG rotacijos metu tiek dėl išorinių operacinės aplinkos sąlygų, tiek dėl vyraujančios vidinės bendradarbiavimo atmosferos, karių ir civilių veiklos derinimo pobūdis gali stipriai varijuoti.

Dėl šios priežasties PAG gali būti apibūdinta kaip nestandartinis, nedoktrininis darinys: „PAG kaip karinė organizacija iš tikrųjų neegzistuoja – jinė nėra nei hierarchinė, nei kažkokia kitokia prasme egzistuojanti. PAG`as neegzistuoja iš viso kaip toks.“²⁵

Anot kalbinto eksperto, kai kalbama apie skyrius, batalionus, kuopas, visada yra aišku, kas turima omenyje, o PAG organizacinė logika verčia susimąstyti – yra daug veiksmų, kurie nulemia kaskart skirtingą šio darinio konfigūraciją. Lygindamas PAG su įprastomis karinėmis organizacijomis ekspertas teigė, kad PAG sudarantys karinis vienetas ir civilinis elementas, priklausomai nuo aplinkybių ir užsibrėžtų tikslų, kiekvieną kartą gali būti ir yra skirtingi: „[t]ai priklauso nuo aplinkybių, nuo įsivaizdavimo, kur turi būti nukreiptas dėmesys. Tai, iš esmės, ir lemia nestandartinio darinio atsiradimą, lemia šiokių tokių nukrypimą nuo įprastinės hierarchinės karinės organizacijos.“²⁶

Tai, kad karių ir civilių bendradarbiavimo pobūdis priklauso nuo konkrečioje situacijoje esančių skirtingo veiklos koordinavimo poreikio ir masto, patvirtina ir išsakyta mintis, kad Afganistane veikia ne susitarimai, dokumentai ar reglamentai, o asmeniniai santykiai: „[v]iskas paremta asmeniniais santykiais – tiek Afganistano gentinė struktūra, tiek užsienio pajėgų, civilių ir karių. Aišku, atskirai karinis vienetas yra kas kita – ten viskas labai griežtai reglamentuota. O civiliai ir kariai, kitų šalių atstovai veikslingai koordinuoja per asmeninius santykius.“²⁷

²⁴ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (1), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 05 04.

²⁵ Buvęs PAG vadas (1), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 13.

²⁶ Ten pat.

²⁷ LR specialiojoje misijoje dalyvavęs civilis (1), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 05 04.

Eksperto teigimu, atsakymų į klausimus, kylančius dėl karių ir civilių bendradarbiavimo, dokumentuose ieškoma tik tada, kai susiduriama su tokiomis bendros veiklos koordinavimo problemomis, kurių jau nebeįmanoma išspręsti įprastu tarpasmeninės komunikacijos būdu.

Atsižvelgiant į ekspertų komentarus, galima reziumuoti: be to, kad Lietuvos PAG veikla yra organizuojama autonomiškai nuo kitų ISAF misijos kontekste veikiančių PAG, ji kinta ir su kiekviena nauja Lietuvos karių rotacija ir civilių pamaina, atvykstančia į Gorą. Sąlygas įsitvirtinusiame *ad hoc* veiklos organizavimo būdai per tarpasmeninius karių ir civilių ryšius sudaro minimalus PAG procedūrinių reguliavimų kiekis. Tinklaveikos visuomenės teorijos terminais kalbant, tokia situacijų kaita jautri efemeriškumo kultūra yra būtina, kai yra veikiama susipynusių saugumo, ekonominių, politinių ir socialinių problemų aplinkoje. Kituose poskyriuose analizuojama, kaip karių ir civilių bendradarbiavimo efemeriškumas yra suderinamas su siekiu vykdyti koordinuotą veiklą – pristatomi vidinis ir išorinis PAG bendradarbiavimo tinklai, per kuriuos atsiskleidžia tinklaveikos visuomenės teorijoje aprašyta nesustabarėjusių ekspertinių komandų kūrimo idėja. Taip pat pateikiamas PAG egzistuojančios horizontaliosios informacijos infrastruktūros, teoriškai turinčios panaikinti didžiausią tinklo organizacinės formos trūkumą – koordinacijos stoką – vertinimas.

3.2. PAG vidinis ir išorinis bendradarbiavimo tinklas

Į vidinį PAG bendradarbiavimo tinklą sudarančius komponentus yra nurodoma Tvarkos apraše, teigiant, kad PAG yra „bendra karinė ir civilinė misija, kurioje dalyvauja Karinis vienetas ir Civilinis elementas“. Šis teiginys parodo, kad nors PAG instrumentu siekiama sujungti karių ir civilių patirtis, nėra stengiamasi sukurti visapusiškai vienalytę karių ir civilių komandą. Tikslas yra išlaikyti vidinės organizacijos prasme autonomiškus karinį vienetą ir civilinį elementą ir tuo pačiu metu užtikrinti jų bendradarbiavimą ir veiklos koordinavimą, siekiant bendrų misijos tikslų: „abu elementai atskirai reguliuoja savo vidinę veiklą, glaudžiai konsultuodamiesi“²⁸. Pasak kalbinto eksperto, „[t]ai yra du atskiri vienetai, atskiri planavimai, atskiros procedūros, atskiri raportavimo šaltiniai. [...] Netgi kultūrine prasme, tai yra du skirtingi vienetai. Jų misijos yra skirtingos, tikslai skirtingi, veikimo principai skirtingi.“²⁹ Šis aspektas atspindi tinklaveikos fenomeno specifiką: siekiant užtikrinti struktūros

²⁸ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

²⁹ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (2), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 19.

lankstumą, bendradarbiavimo tinklo dalyviai nėra integruojami į vieną procedūrinį darinį – jie išlaiko vidinę jurisdikciją, tačiau tarpusavio bendradarbiavimo lygmenyje yra jungiami bendrų veiklos tikslų.

Nepaisant išlaikomos vidinės karinio vieneto ir civilinio elemento autonomijos, tokia PAG komanda vis vien yra vieninga: „PAG galima būtų pavadinti „subalansuota“ komanda, kurioje yra labai skirtingų ir skirtingas užduotis vykdančių, skirtingai atrodančių „žaidėjų“. Homogeniška komanda PAG pavadinti neišeitų dėl principinių skirtumų tarp ją sudarančių organizacijų – karinių ir civilinių institucijų, savo veikloje besivadovaujančių konkrečiomis procedūromis (ypač karinis PAG elementas).“³⁰ Šiame karių ir civilių bendradarbiavimo lygmenyje svarbus aspektas yra ne tik tai, kad egzistuoja du, vidinės organizacijos prasme, vienas nuo kito nepriklausomi PAG komponentai, bet ir tai, kad jiems atitinkamai vadovauja du atskiri vadovai: PAG karinis vadas ir PAG civilinis vadovas. Pagal visaapimančio požiūrio koncepciją ir – platesniame lygmenyje – pagal tinklaveikos visuomenės teoriją, sujungiant skirtingų profilių veikėjus bendram tikslui, turėtų būti vengiama vieno elemento dominavimo kito atžvilgiu. Formaliai, remiantis Tvarkos aprašu, karinis vadas ir civilinis vadovas yra lygiaverčiai ir tarp jų neegzistuoja jokie tiesioginio ar netiesioginio pavaldumo ryšiai. Vis dėlto, buvusio LR specialiosios misijos vadovo teigimu, *de facto* jie yra nelygiaverčiai dėl to, kad civilių yra mažiau ir dėl to, kad jie yra visiškai priklausomi nuo kariuomenės saugumo, transportavimo ir dienotvarkės organizavimo klausimais.³¹ Taigi karinio vieneto funkcinė atsakomybė už civilių saugumo užtikrinimą yra bent jau teorinis svirtas civilių veiklai apriboti.

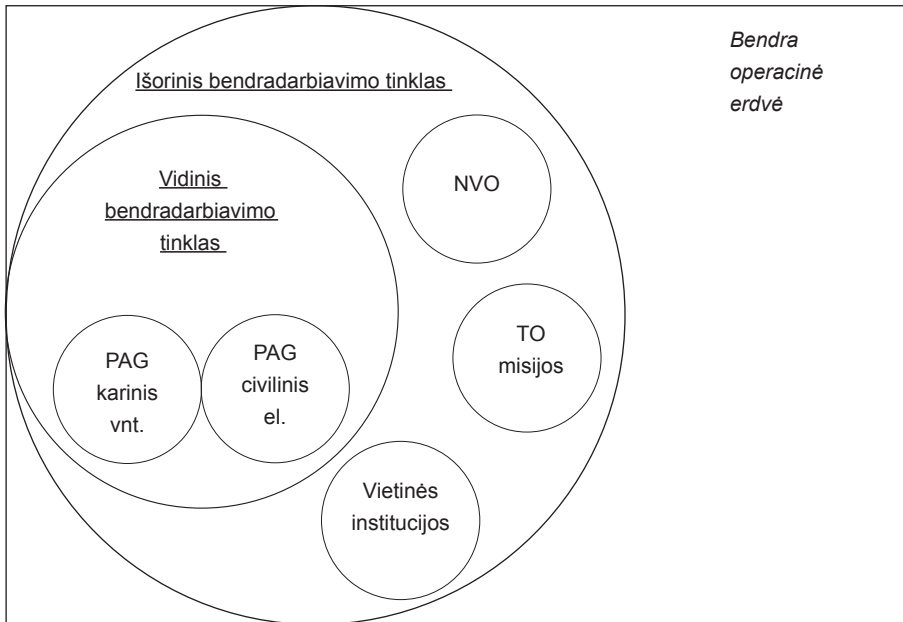
Nors į PAG veiklą įtraukiant tiek karius, tiek civilius yra siekiama kiek įmanoma išplėsti ekspertinių žinių, kuriomis disponuoja vidinio bendradarbiavimo tinklo dalyviai, mastą, Lietuvos vadovaujamo PAG atveju, lieka nemažai specifinių, Goro provincijos kontekste svarbių sričių, nesulaukiančių pakankamo specialistų dėmesio: 2009 m. Dalyvavimo Afganistane strategijoje yra aiškiai įtvirtintas siekis į PAG veiklą įtraukti kuo daugiau įvairių sričių specialistų – žemės ūkio, inžinierių ir t. t., tačiau realiai tokių itin reikalingų žmonių Lietuva nesiunčia³².

Šią spragą stengiamasi užpildyti vidinį PAG bendradarbiavimo tinklą papildant išorinių veikėjų ekspertine patirtimi. 2-ajame paveiksle pavaizduota PAG vidinio ir išorinio bendradarbiavimo tinklo specifika.

³⁰ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (2), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 11.

³¹ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

³² Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (3), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 19.

2 pav. **PAG vidinis ir išorinis bendradarbiavimo tinklas**

Išorinį bendradarbiavimo tinklą sudaro vietinės institucijos, tarptautinės organizacijos, tarptautinės ir vietinės NVO, kurios yra glaudžiai susijusios su PAG karių ir civilių vykdoma veikla ir ją tam tikra prasme pratęsia. Šių trijų profilių – karinio, civilinio-politinio ir civilinio-neyriausybinių – veikėjų įtaka provincijos atkūrimui gali būti analizuojama laiko atžvilgiu: „NVO sukuria ilgalaikį efektą, kitaip negu mūsų PAG`e ir visas civilinis elementas. Civilinis elementas turi vis kiek trumpalaikiškesnį efektą, o mums reikia tokio efekto, kad mus toleruotų. [...] Yra tas pats veikimas toje erdvėje, tik interesas laiko atžvilgiu skiriasi“.³³

Apibendrinant, PAG ir NVO bendradarbiavimas bent jau teoriškai turėtų būti svarbus abiem pusėms: NVO veiklos vykdymui reikalinga saugi aplinka, kurios kūrimas yra PAG karinio vieneto užduotis, o PAG dirbantiems kariams ir civiliams būtina žinoti apie visuomenėje vyraujančias nuotaikas – tai informacija, kurią gali suteikti NVO. Dėl sukurtų tvirčiausių ryšių su vietiniais gyventojais ir geriausio jų poreikių išmanymo, „neyriausybiniškai iš esmės yra viso vystomojo bendradarbiavimo pagrindas.“³⁴ Turint omenyje šį PAG ir išorinio bendradarbiavimo tinklo dalyvių veiklas jungiantį aspektą, nesunkiai išvelgiamas

³³ Buvęs PAG vadas (1).

³⁴ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

jau aptartas tinklo organizacinės struktūros ypatumas – vieni tinklo dalyviai yra priklausomi nuo kitų kontroliuojamų resursų.

Nors, visų ekspertų nuomone, PAG karių ir civilių bendradarbiavimas su Gore veikiančiomis NVO, išskyrus kelis nežymius atvejus, yra geras, remiantis britų NVO *Global Partners* atstovo patirtimi, ryšiai su lietuvių PAG dirbančiais civiliais ir jo vadovaujama NVO buvo pavieniai ir gana paviršutiniški, o lietuvių karinis vienetas apskritai nerodė didesnio susidomėjimo bendradarbiavimu. Kita vertus, ekspertas išreiškė ir savo paties neigiamą požiūrį į veiklą, kurią Goro provincijoje ir, apskritai, Afganistane vykdo PAG. Jo teigimu, PAG buvimas ne tik nepagerina saugumo situacijos provincijoje, bet dėl vietinių pasipiktinimą keliančio fakto, kad jų šalyje yra dislokuotos tarptautinės karinės pajėgos, išprovokuoja papildomas saugumo problemas, trukdantis NVO veiklos vykdymui.³⁵

Greta Goro provincijoje veikiančių NVO, provincijoje taip pat dirba tarptautinių organizacijų atstovai. Viena iš jų – JT pagalbos misija Afganistane (angl. santrumpa – UNAMA), kurios pagrindiniai siekiai yra taikos proceso politinių ir strateginių konsultacijų teikimas, parama Afganistano vyriausybei, žmogaus teisių rėmimas, techninės paramos teikimas, JT humanitarinės pagalbos, atkūrimo, atstatymo ir plėtros veiklų valdymas ir koordinacija su šalies vyriausybe.³⁶ Be JT misijos taip pat veikia ES EUPOL misija, skirta Afganistano nacionalinės policijos apmokymui ir plėtros priežiūrai.³⁷ Kalbant apie vietinius veikėjus, su kuriais ryšius palaiko PAG atstovai, buvo išskirti Goro provincijos gubernatoriaus, Afganistano nacionalinės policijos viršininkas ir saugumo tarnybos viršininkas.³⁸

Iš atliktų interviu paaiškėjo, kad operaciniame lygmenyje bendradarbiavimas su UNAMA yra gana ribotas: „[s]u UNAMA palaikydavom radijo ryšį iš principo... Vieną kartą per parą pasitikrindavome radijo ryšius.“³⁹ Tas pats pasakytina ir apie veiklos koordinavimą su EUPOL: „[p]agrindė bendradarbiavimas su EUPOL`u vyksta strateginiame lygmenyje. Su jais yra sudaryta bendradarbiavimo sutartis. Bet šiaip, jie yra visai atskira organizacija ir jeigu jie nori, jie su mumis gali absoliučiai nieko nesiderinti.“⁴⁰ Nors tiek UNAMA, tiek EUPOL misija, tiek vietinės institucijos, būdamos atskiri autonomiški organizaciniai dariniai ir ben-

³⁵ NVO atstovas, ekspertinis interviu, 2011 04 23.

³⁶ Lietuvos Kariuomenė, „UNAMA“, <http://kariuomene.kam.lt/lt/tarptautines_operacijos_786/afganistanas_2730/unama.html> [žiūrėta 2011 05 10].

³⁷ Lietuvos Kariuomenė, „EUPOL Afghanistan“, <http://kariuomene.kam.lt/lt/tarptautines_operacijos_786/afganistanas_2730/eupol_afganistan.html> [žiūrėta 2011 05 10].

³⁸ Buvęs PAG vadas (2), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 15.

³⁹ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (4), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 18.

⁴⁰ LR specialiojoje misijoje dalyvavęs civilis (1).

dradarbiaudami su PAG bendrų – provincijos atkūrimo ir vystymo – tikslų labai formaliai atitinka tinklo organizacinės struktūros tipą, realiai, kontroliuojamų ekspertinių resursų atžvilgiu, jos yra vienos nuo kitų pernelyg nepriklausomos ir dėl to nesuinteresuotos plėtoti glaudesnio bendradarbiavimo. Kas kita pasakytina apie PAG ir NVO ryšius. Kadangi PAG buvimas provincijoje nevyriausybininkams garantuoja prieglobstį krizinės saugumo situacijos atveju, o NVO disponuoja PAG veikloms vykdyti reikalinga informacija apie socialinę padėtį provincijoje, šie dviejų tipų veikėjai – nors formaliai veikiantys itin skirtingais metodais – yra priversti palaikyti nuolatinius bendradarbiavimo ryšius. Dėl šios priežasties galima apibendrintai teigti, kad PAG vidinį bendradarbiavimo tinklą kokybiškai ir svariai papildo šiaip jau silpnai veikiančio išorinio bendradarbiavimo tinklo veikėjai – NVO.

3.3. Horizontalioji informacijos infrastruktūra

Vienas iš esminių aspektų, siekiant palaikyti efektyvaus bendradarbiavimo tinklą tarp įvairių profilių veikėjų, yra horizontaliosios informacijos infrastruktūros sukūrimas. Tokio tipo infrastruktūroje informacija aktualiais klausimais yra dalijamasi tarp visų tinklui priklausančių elementų tam, kad būtų užtikrintas visapusiškas operacinės erdvės, kurioje yra vykdoma veikla, specifikos suvokimas. Kalbant apie horizontalųjį pasikeitimą informacija vidiniame bendradarbiavimo tinkle – tarp PAG karinio vieneto ir PAG civilinio elemento, svarbiausias instrumentas yra susitikimų formatai: organizuojami kasrytiniai, savaitiniai susitikimai, kurių metu visi PAG priklausantys asmenys aptaria einamuosius klausimus, pateikia raportą apie atliktą veiklą, derina pozicijas, kaip turėtų būti įgyvendinama ISAF vado priskirta konkreti užduotis.⁴¹ Be šio pagrindinio horizontaliosios informacijos sklaidos instrumento, paminėtina ir interaktyvioji duomenų bazė, kurioje yra sisteminama informacija apie gyventojus, jų poreikius, išvykimus iš PAG stovyklos.⁴² Susitikimų formato ir duomenų bazės, kaip priemonių efektyviai informacijos sklaidai užtikrinti, sujungimas yra svarbus, nes leidžia informaciją perduoti tiek einamuoju laikotarpiu, tiek ir susisteminti ir platinti konkrečias „išmoktas pamokas“.

Be realiai egzistuojančių instrumentų informacijai perduoti, kertinis horizontaliosios informacijos infrastruktūros įtvirtinimo aspektas yra informacijos filtravimo apribojimas – tinklo dalyviai privalo disponuoti išsamiomis žiniomis apie vieni kitų veiklas tam, kad būtų užtikrintas pakankamas autonomiškų vei-

⁴¹ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

⁴² Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (5), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 15.

kėjų tarpusavio koordinacijos lygis. Dėl jau minėto į PAG veiklą įeinančios saugumo srities specifiškumo ir iš to išplaukiančių galimybių kariniam vienetui subordinuoti civilius, esminis klausimas yra, ar kariai dalijasi išsamia informacija su civiliais. Pasak buvusio LR specialiosios misijos vadovo, „[k]itaip absoliučiai būtų neįmanoma, jeigu nebūtų informacija dalijamasi kompetencijos ribose.“⁴³ Eksperto teigimu, yra sričių, kuriose karinis vienetas neturi dalintis informacija su civiliais arba turi tai daryti selektyviai, tačiau tas pats galioja ir civiliams: yra informacija, kuri kariams būtų perteklinė ir nereikalinga.⁴⁴

Silpniau veikiančio išorinio bendradarbiavimo tinklo ribose taip pat yra palaikomi nuolatiniai kontaktai. Kalbant apie ryšius su vietos valdžia, „būdavo ir planiniai susitikimai, važiuodavom pas vietinę valdžią, nes porą kartų per savaitę būdavo vadinamosios šūros.“⁴⁵ Remiantis ekspertais, visada kreipiamas dėmesys į tai, kad tokiuose susitikimuose dalyvautų tiek karinio, tiek civilinio komponentų atstovai, kurie turi didžiausią ekspertinių žinių bagažą konkrečiais, susitikimams numatytais klausimais.⁴⁶ Šiuo aspektu vėlgi pabrėžiamas PAG veikimas *ad hoc* ekspertinių komandų būdu – kadangi informaciją rūpi- mais klausimais geriausiai surinkti gali konkrečioje srityje didžiausią ekspertinę patirtį turintis asmenys, su išoriniais veikėjais bendradarbiauja abiejų komponentų atstovai neatsižvelgiant į karių ir civilių skirtį.

Kaip jau minėta, PAG veiklos vykdymui itin svarbios Goro provincijoje veikiančios NVO. Poreikis keistis informacija su jomis itin ryškus ne tik civilinio elemento, bet ir karinio vieneto atveju. Pasak kalbinto eksperto, NVO turima informacija yra itin svarbi Afganistano „humanitarinio paveiklo“ rengimui: informacijos apie žmones kamuojančias problemas, mirtingumą, ligų paplitimą ir nusikalstamumo lygį rinkimas. Eksperto teigimu, niekas, išskyrus NVO, negali surinkti tokios detalios informacijos. Be to, kad PAG veiklai būtina NVO teikiama informacija, pačios NVO yra taip pat suinteresuotos informacijos pasikeitimu – jas labiausiai domina informacija apie saugumą, kurią gali suteikti PAG karinio vieneto atstovai, kadangi jie turi tiksliausius žemėlapius, geriausią informavimo sistemą.⁴⁷

Vis dėlto, NVO eksperto teigimu, jo atstovaujama organizacija gaudavo itin mažai informacijos iš lietuvių PAG, nors reikalavimų informuoti apie jų organizacijos vykdomą veiklą patys „nevyriausybininkai“ iš PAG sulaukdavo nuolat.⁴⁸ Tokios situacijos susidarymą kitas kalbintas ekspertas aiškino teigda-

⁴³ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

⁴⁴ Buvęs PAG vadas (1).

⁴⁵ Buvęs PAG vadas (2).

⁴⁶ Buvęs PAG vadas (3), ekspertinis interviu, Vilnius, 2011 04 29.

⁴⁷ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (5).

⁴⁸ NVO atstovas.

mas, kad NVO lengviau gali suteikti informacijos negu ISAF apribojimų paisyti turinčios PAG.⁴⁹ Šiuo atveju galima kalbėti apie informacijos asimetrijos problemos formavimąsi: dėl to, kad didelė dalis ISAF informacijos yra skirta tik vidiniam PAG naudojimui, jame dirbantys kariai ir civiliai negali vykdyti kokybiškų informacijos mainų su NVO sektoriumi – iš esmės šios situacijos pralaimėtojos yra abi pusės, negalinčios disponuoti visa informacija.

Apibendrinant tiek, konkrečiai, išsamaus dalijimosi informacija tarp skirtingų profilių veikėjų, įtrauktų į Goro provincijos atkūrimo veiklą, lygį, tiek, apskritai, veiklos tarp šių veikėjų reglamentavimo lygį ir koordinaciją, galima teigti, kad PAG sąlygos lankstumui ir horizontaliajai sąveikai yra sudarytos. Goro provincijoje dirbantys veikėjai gali koordinuoti tarpusavio veiklą, netrukdomi perteklinio formaliųjų reguliavimų ir procedūrinių reikalavimų kiekio, ir tokiu būdu disponuoti plačiu išsamios informacijos nuo realios saugumo situacijos iki provincijoje gyvenančių žmonių poreikių diapazonu. Didžiausias kliūtis visapusiškam bendradarbiavimui ir pasikeitimui informacija sukuria veikimas su saugumo klausimais susijusioje srityje – tai yra neišvengiamas veiksnys, sukuriantis ribas tinklaveikos principų įgyvendinimui PAG kontekste.

3.4. Karių ir civilių organizacinių kultūrų susidūrimas

Kita galima kliūtis tinklaveikos fenomeno išsigalėjimui karinėje sferoje susidaro kultūriniame lygmenyje. Neišvengiamai kyla klausimas, ar gali būti palaikomas efektyvus bendradarbiavimas tarp griežta disciplina, aiškiais pavaldumo ryšiais įpratusių vadovautis karių ir kur kas lanksčiau savo veiklą organizuojančių civilių, taip pat tarp karių, kurie yra valstybinio prievartos aparato atstovai, ir NVO aktyvistų, besilaikančių neutralumo, humaniškumo ir bešališkumo principų⁵⁰.

Pirmaisiais PAG egzistavimo metais, pasak LR specialiosios misijos vadovo, civilinio komponento atstovams teko tam tikras „posūnio, podukros“ vaidmuo. Tai, visų pirma, lėmė faktas, kad Lietuvos karinė misija Gore ėmė veikti kiek anksčiau nei LR specialioji misija: „[k]ai buvo deleguotas pirmasis diplomatas, kuris buvo visų galų specialistas viename asmenyje, tai jis iš tiesų turėjo labai iškovoti vietą po saule, nes kariai nematė poreikio jame.“⁵¹ Eksperto teigimu, reikėjo laiko ir pastangų, kad būtų įtvirtinta idėja, jog Gore veikia

⁴⁹ LR specialiojoje misijoje dalyvavęs civilis (1).

⁵⁰ Laure Borgomano-Loup, „Improving NATO-NGO Relations in Crisis Response Operations“, *NATO Defense College “Forum Papers Series“*, Rome, 2007, 33.

⁵¹ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (1).

mišri, o ne išskirtinai karinė misija. Turėjo būti pripažintas ne tik dvigubas karinis-civilinis misijos pobūdis, bet ir to pasekmės – lankstesnio požiūrio į misijos tikslų įgyvendinimą būtinybė.

Nors formaliai Tvarkos apraše karinės ir specialiosios misijų lygiavertiškumas atsiskleidžia per nesubordinuotus karinio vado ir civilinio vadovo ryšius, realiai „civilijų subordinacija jaučiama <...> Misijoje negali būti dviejų vadų.“⁵² Tai, kad neretai dėl saugumo srities specifikos kariškiai suabsoliutina karinio vieneto svarbą ir apie jį kalba taip, lyg PAG karinio vieneto egzistavimas savaime reikštų karių vykdomos veiklos viršenybę civilinės veiklos atžvilgiu, patvirtina kariškiams tradiciškai itin svarbus veiksmų planavimo aspektas: „[m]es gerai sutarėm, gal tik pradžioj civiliams buvo sunku įsivažiuoti – jie nesuprasdavo, kad reikia planuoti. [...] Po to mes jau juos išmuštravom.“⁵³

Didžioji dalis kalbintų ekspertų neigė civiliams primetamų kariškų darbo metodų egzistavimą ir pabrėžė, kad kiekviena situacija gali būti sprendžiama vis kitu būdu, priklausomai nuo konkrečių žmonių įsivaizdavimo, kaip tai turėtų vykti: „[k]artais civilinėse organizacijoje egzistuoja griežtesnė tvarka nei kariuomenėje ir, atvirkščiai, gali būti kariuomenėje tokie vienetai, kur ta tvarka griežtumo atžvilgiu yra mažesnė nei civiliniame gyvenime. [...] Viskas priklauso nuo žmogaus savybių.“⁵⁴ Asmenybių aspektą minėjo kone visi ekspertai, teigdami, kad sėkmingam bendradarbiavimui PAG didžiausią įtaką turi žmogaus pasiryžimas siekti kompromiso, o ne tai, ar jis yra kariškis ar civilis.

Nepaisant asmeninių savybių svarbos, karių, kaip specifinės grupės, identifikacijos aspektas yra ryškus. Kaip teigė buvęs PAG vadas, „jeigu mūsų kas paklaus, ar mes galim be civilijų, tai, aišku, sakysim – mes galim. Mes viską galim. Mes tam ir esam, kad viską galėtume, čia tokia organizacinė kultūra.“⁵⁵ Tokie komentarai demonstruoja bendrą tendenciją, kad, kaip teigė kalbintas LR specialiosios misijos dalyvis, pastaruoju metu kariai išeidami už savo komunos tipo bendruomenės ribų ir įgydami vis daugiau visuomeninių žinių ir patirties, kuriomis anksčiau disponavo vien tik civiliai, jaučiasi galintys įvykdyti vis didesnį spektrą užduočių – civiliai laikomi tik pagalbine jėga.⁵⁶ Be to, kad vis didesnis kiekis žinių, kurias pastaruoju metu įgyja kariai, lemia didėjančią konkurenciją su civiliais, taip pat tam tikros sąmoningos ar nesąmoningos nuoskaudos bendradarbiavimo nepalengvina: „[k]adangi visose NATO šalyse yra pripažįstama, kad virš kariuomenės yra civilinis vadovavimas strateginiu lygmeniu, kariai – man iš patirties atrodo, kad jie traumą

⁵² Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (2).

⁵³ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (5).

⁵⁴ Buvęs PAG vadas (3).

⁵⁵ Buvęs PAG vadas (1).

⁵⁶ LR specialiojoje misijoje dalyvavęs civilis (1).

turi: generolai juk ne kvailesni už civilius, todėl jie mano, kad gali viską padaryti taip pat gerai kaip ir civiliai. Todėl jų čia iš vis nereikia.⁵⁷

Karių ir civilių bendradarbiavimą vertinant kultūrinio požiūriu, dar didesni prieštaravimai kyla tarp PAG, kaip karinio ir civilinio instrumento, ir NVO veiklos koordinavimo. Kaip jau minėta šiame straipsnyje, NVO veiklos kodekse yra įtvirtinti neutralumo, bešališkumo, humaniškumo principai, kurie akivaizdžiai kertasi su karių, kaip valstybinės prievartos įgyvendintojų, veikimo būdais. Šį aspektą aiškiai įvardijo kalbintas NVO atstovas, paklaustas, kokią įtaką NVO veiklai daro toje pačioje funkcinėje erdvėje veikiantys kariai: „[n]ors karių buvimas suteikia bendrą saugumo jausmą ir, iškilus saugumo krizei, užsienio aktyvistams garantuoja prieglobstį, egzistuoja ir tam tikra jų buvimo sukeliama žala. Didelis karių, svetimų vėliavų ir karinių transporto priemonių matomumas traukia dėmesį, todėl NVO darbuotojai turi vengti būti šalia tokių akivaizdžių taikinių. Bendrai kalbant, manau, kad NVO geriausia vengti būti asocijuojamoms su karinėmis pajėgomis“.⁵⁸

Vis dėlto, remiantis kitų ekspertų nuomone, NVO veiklos kodeksu ne visada yra visiškai vadovaujama veikiant realiose situacijose. Lietuvos PAG egzistavimo laikotarpiu įvyko ne vienas vadinamasis „saugumo susitikimas“, skirtas pasikeitimui aktualia informacija su Goro provincijoje veikiančiomis NVO.⁵⁹ Be to, svarbu, kad kiekviena NVO narė savo veiklą organizuoja labai individualiai: „[y]ra tokių, kurios persmelktos kraštutinio pacifizmo, bet jų nėra daug, o visos kitos bendradarbiauja labai puikiai tiek formaliam, tiek neformaliai lygmenyje.“⁶⁰ Pabrėždamas kiekvienos NVO narės, o taip pat ir kitų Afganistane veikiančių organizacijų, veiklos specifiškumą, atsižvelgiant į provincijos, kurioje veikiama, socialines sąlygas ir talibano paplitimo lygį, buvęs LR specialiosios misijos vadovas pastebėjo, kad egzistuoja natūralus, saugumo situacijos kaitą atitinkantis dėsnis – kuo toliau į pietus, tuo mažesnis NVO noras bendradarbiauti su PAG.⁶¹

Visi šiame poskyryje minėti karių ir civilių organizacinių kultūrų susidūrimo aspektai gali būti apibendrinti išvada, kad veikiant tokioje kompleksiškoje aplinkoje, kaip šiandieninis Afganistanas, jokie apibendrinimai negalioja. Nors galima išvelgti tiek karių, kaip uždaros izoliuotos grupės, tiek civilių, kaip patariamojo balso, tiek NVO kaip vengiančių identifikavimo su karinėmis organizacijomis tendencijas, tačiau realios šių tendencijų apraiškos yra veikiau konkrečių asmenybių ir tam tikrų situacijų, o ne nusistovėjusių praktikų klausimas.

⁵⁷ *Ten pat.*

⁵⁸ NVO atstovas.

⁵⁹ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (5).

⁶⁰ Karinėje misijoje dalyvavęs karininkas (4).

⁶¹ Buvęs LR specialiosios misijos Afganistane vadovas (2).

Išvados

Pastaruoju metu kone visose žmogaus veiklos srityse aiškiai reglamentuota, struktūruota ir vienadimensiška veikla užleidžia vietą dinamiškam, kompleksiškam ir įvairias patirtis jungiančiam veikimo būdai. Tai lemia tiek sparčiai besivystančios technologijos, kurios išplečia galimybes plėtoti inovatyvią veiklą, tiek ir atitinkamai didėjantis poreikis spręsti „inovatyvias“, daugiadimensines problemas. Šių pokyčių rezultatas yra išsiviraujanti tendencija, kuri pasireiškia kaip visose žmogaus veiklos sferose egzistuojančių organizacijų veiklos logikos ir darbo strategijos kaita: tradiciškai nusistovėjusios hierarchinės struktūros yra keičiamos mažiau struktūruotais, lanksčiau veikiančiais ir ne į procedūras, bet į tikslą orientuotais organizaciniais dariniais – tinklais.

Atsižvelgiant į šias bendras tendencijas ir įvertinus funkcijas, kurias pastaruoju metu vis dažniau vykdo karinės organizacijos (križių valdymas, pokonfliktinis atkūrimas), straipsnyje buvo remtasi prielaida, kad tinklaveikos fenomenas įsigali ne tik ekonominėje, politinėje, socialinėje, bet ir tradiciškai hierarchinėje karinėje srityje. Šiai prielaidai patikrinti straipsnyje buvo sugretinti tinklaveikos ir NATO visaapimančio požiūrio principai, o gautų paralelių pagrįstumas buvo tikrinamas, atliekant kokybinį visaapimančio požiūrio įgyvendinimo Lietuvos vadaujamoje PAG Afganistano Goro provincijoje tyrimą. Tyrimo rezultatai atskleidė tinklaveikos fenomeno plitimo karinėje srityje galimybes ir ribas (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Tinklaveikos fenomeno plitimo karinėje srityje galimybės ir ribos

Tinklaveikos logika PAG	Veiksniai, ribojantys tinklaveiką PAG
1. nestandartizuoti dariniai ISAF misijos rėmuose	1. saugumo srities specifiškumas
2. rotacijų pagrindu kintanti konfigūracija	2. išlaikoma hierarchiška karinio vieneto vidinė vadovavimo ir kontrolės struktūra
3. minimalus procedūriškumas	3. karių kaip atskiros visuomenės grupės tapatybė
4. autonomiški karinis ir civilinis komponentai	4. augantis karių tarpdisciplininių žinių bagažas
5. ekspertinių patirčių sujungimas	
6. horizontalioji infrastruktūra	

PAG organizacinėje logikoje galima atpažinti tinklaveikos principus. Šie dariniai yra mažai reglamentuotos struktūros, kurių konfigūracija kinta, atsižvelgiant į konkrečios rotacijos tikslą, saugumo situaciją, provincijoje aktualias problemas. Ribotas formalių procedūrų ir reguliavimų kiekis atitinka tinklaveikos visuomenės teorijoje akcentuojamą būtinybę veikti lanksčiai, atsižvelgiant į konkrečioje situacijoje esančias sąlygas. Be to, PAG sudarančius karinį vienetą ir civilinį elementą jungia ne bendra organizacinė struktūra, bet bendras tiks-

las. Karių ir civilių veiklai koordinuoti yra užtikrinama horizontali informacijos sklaida. Išimtis galima siekiant prieiti prie įslaptintos informacijos. Galiausiai, PAG yra siekiama sujungti platų ekspertinės patirties spektrą: PAG priklausančios kariai ir civiliai bendradarbiauja su NVO, tarptautinėmis organizacijomis, vietinėmis institucijomis. Iš šių išorinių veikėjų PAG karių ir civilių veikla aktyviausiai derinama su NVO, kadangi jos yra įrankis vystomojo bendradarbiavimo projektams, už kuriuos yra atsakingas PAG civilinis elementas, įgyvendinimui. Kadangi PAG ir tarptautinių organizacijų ir vietinių institucijų veikla konkrečių sąlyčio taškų neturi, todėl su jais yra palaikomas veikiau formalus ryšys.

Nors tyrimas pademonstravo, kad bendrieji tinklaveikos fenomeno principai yra aiškiai atkartojami NATO visaapimančio požiūrio koncepcijoje ir dėl to yra įgyvendinami Lietuvos PAG Afganistano Goro provincijoje, egzistuoja ir tam tikri tinklaveikos principų taikymą karinėje srityje ribojantys veiksniai. Vienas iš jų yra neišvengiamas PAG funkcionavimas jautriame saugumo klausimų kontekste. Būdami atsakingi už PAG stovyklos saugumą, kariai įgyja svertus kontroliuoti civilinį elementą ir apriboti jo autonomiją, tokiu būdu pablogindami civilių ekspertinės patirties sklaidą. Be to, karių disponavimas įslaptinta informacija daro neįmanomus lygiaverčius informacijos mainus su civiliais ir NVO atstovais – šis faktas pagilina asimetriją karių ir civilių bendradarbiavime.

Antra, koordinuojant karių ir civilių veiklą tiek PAG viduje tarp karinio vieneto ir civilinio elemento, tiek išorėje su NVO, kyla kultūrinio lygmens problemų. Nors interviu metu visi kalbinti buvę PAG karinio vieneto atstovai teigė, kad jų santykiai su civiliais buvo geri ir svarbiausias yra asmenybių veiksnys, pokalbio eigoje dažnai išryškėdavo požiūris, kad Afganistane kariai be „civilio“ išsiverstų gana lengvai, kad bendradarbiavimo santykiai su civiliais normalizuojasi, kai šie išmoksta iš anksto planuoti ir t. t. Šie aspektai demonstruoja vis dar gyvuojantį karių kaip atskiros grupės tapatybės aspektą, kuris tiek PAG atveju, tiek veikiant kariams ir civiliams ateityje gali trukdyti plėtoti pilnaverčius bendradarbiavimo ryšius.

Nepaisant minėtų specifinių karinės srities bruožų, kiek apribojančių tinklaveikos fenomeno principų įsigalėjimą šioje srityje, galima teigti, kad Lietuvos PAG Goro provincijoje yra inovatyvi organizacija, veikianti pagal lankstumo, organiškumo, mobilumo principus ir atsisakanti didelės dalies procedūrinių praktikų, būdingų tradiciškai hierarchinėms karinėms struktūroms. Šis aspektas parodo, kad visos viešojo gyvenimo sferos – ekonominė, politinė, socialinė, karinė – yra susijusios glaudžiais ryšiais ir funkcionuoja pagal tą pačią konkrečiu laikotarpiu efektyviausią veiklos organizavimo logiką.